

PRIKAZI KNJIGA

Elaine Unterhalter and Vincent Carpentier, **GLOBAL INEQUALITIES AND HIGHER EDUCATION.**

Whose interests are we serving?.

New York: Palgrave Macmillan, 2010., 322 str.

Global inequalities and higher education (Globalne nejednakosti i visoko obrazovanje) knjiga je koja je inicijalno inspirirana pitanjem o mogućnostima konstituiranja i angažmana sveučilišta u kontekstu nejednakosti u globaliziranom svijetu. S ovim temeljnim pitanjem na umu, knjiga se sastoji od niza zasebnih radova različitih autora, koji se na različite načine i s obzirom na različita specifična pitanja pokušavaju približiti zadanom općem pitanju. Sam podnaslov knjige *Whose interests are we serving? (Čijim interesima služimo?)* također skreće pozornost na centralno pitanje knjige – kojim silama i na koji način sveučilišta svojom egzistencijom, svojim životom i (ne)djelovanjem pridonose stanju.

U prikazu ćemo se usredotočiti na tekstove koje smatramo centralnijim za osnovnu temu knjige. S obzirom na metodu postavljanja pitanja, metodu evaluiranja stanja i metodu mogućih prijedloga za izmjenu stanja, izrazito je bitno naglasiti da se autori rukovode kontekstualnim refleksijama na već postojeće visoko obrazovanje, a ne čistim pojmovima. Drugim riječima, na pitanja se ne odgovara iz pojma, a čak niti sama pitanja ne dolaze iz pojma ili mišljenja, već su postavljena situacijom u kojoj se globalni svijet našao. Stanje stvari, shvaćeno na najdoslovniji način je samo sobom pitanje. Utoliko se na ovako postavljena pitanja ne odgovara iz pojma već se razmatra što bi određeni potez, određena promjena na specifičnoj razini, značila za društva, države, svijet i – kako se to centralno u knjizi postavlja – pravednost. Utoliko razmatranja i prijedlozi promjena nisu postavljeni čisto pojmovno, već kontekstualno-relacijski. Pitanje specifične promjene je ujedno pitanje učinka specifične promjene na kontekst. Preko ovog konteksta pitanja u knjizi ne idu i utoliko su i pitanja i odgovori u službi „rješenja krize“. U tome se očituje i temeljna pragmatika pristupa.

U uskoj svezi sa prethodno rečenim, treba dodatno skrenuti pozornost na to da su refleksije u knjizi usredotočene isključivo na institucije i njihovu ulogu u vlastitom kontekstu. Kroz to se još jednom očituje namjera analiza i refleksija – identificirati *materijalne društvene subjekte* i razotkriti njihovim međuosobnim odnosima producirana, re-producirana i možebitno promijenjena stanja. Kriterij kako *pitanja samog*, tako i *ocjene stanja*, a onda i *rješenja* je *zatečena situacija* i njoj imanentna problematičnost. U tom kontekstu je jasno da autore zanimaju primarno aktualno djelatni društveni subjekti i njima imanentne mogućnosti (dakle u prvom redu institucije). Specifično, gledajući institucije, radovi u knjizi su usredotočeni na visoko obrazovanje i mjesta zbivanja visokog obrazovanja.

„Krizu“, opet postavljena kao permanentna kriza, pokušava se sagledati kroz četiri sastavnice i njihov međuosobni odnos. Radi se o pitanjima ekonomskog rasta, udjela u pravednosti, demokracije i održivosti. Ove dimenzije postavljene su istovremeno i kao ciljevi i kao razlozi krize kada nisu zadovoljeni ili su u krivim međuosobnim odnosima. Što se tiče međuosobnosti ovih dimenzija, ističe se da se niti jedna od njih ne bi smjela gledati zasebno, već u spletu s drugima, unatoč činjenici da se često ne samo ne podudaraju, već i isključuju. Osnovni okvir razmatranja stoji na poziciji da bi isključivanje ili odlučivanje za jednu od ove četiri dimenzije, bez refleksije na druge, dovelo do jednostranih i kratkovidnih analiza. Čitav proces ovog razmatranja je pak inicijalno potaknut „krizom kapitalizma“.

Konceptualno u pogledu knjige, selekcija i uvrštavanje upravo radova koji su uvršteni u određena poglavlja već samo po sebi i izriče nešto o temi. Drugim riječima, niti je selekcija niti uvrštavanje na specifično mjesto radova koji su izabrani utemelje-

no jedino na kriteriju kvalitete, već i na temelju primjerenosti temi knjige. Upravo zbog toga ne može se reći da se ovdje radi tek o „zborniku radova“ ikoje vrste, već o konceptualno zreloj i zaokruženoj knjizi.

Prvo poglavlje bavi se u načelu prepoznavanjem, sabiranjem značajki i izricanjem nejednakosti u visokom obrazovanju u globalnom kontekstu. Zajedničko za tri rada u ovom poglavlju jest da nastoje nejednakostima pristupiti na općenitijoj razini konceptata i identificirati dominantne opće momente u (re)produkciji nejednakosti. Pritom je pitanje nejednakosti jedno od centralnih, ali nikako ne i jedino pitanje.

Prvi rad u prvom poglavlju, prema riječima uvodnog dijela knjige, bavi se nekim od teorijskih pitanja koja su postavljena samim postojanjem visokog obrazovanja bez granica te se pokušava na razne načine približiti pitanju – čijim interesima sveučilišta (i koja sveučilišta) služe. Rad ima i naziv *Educating the Other: Standpoint and Theory in the 'Internationalization' of Higher Education (Obrazovanje Drugoga: stajalište i teorija u 'internacionalizaciji' visokog obrazovanja)*. I dok rad poradi vrlo informativnog opisivanja iskustava autora (Allan Luke) oko misaonog i djelatnog tretiranja 'Drugoga' u zapadnim sveučilištima, pogleda 'Drugoga' na zapadnu kulturu te kreiranja raznih programa i strukturiranja dijelova zapadnih sveučilišta s obzirom na internacionalizaciju svakako polaže račun za riječ „stajalište“ ili „gledište“ u svojem naslovu, teško je ne zapitati se gdje je teorija internacionalizacije u višem obrazovanju koju naslov najavljuje. Izvan kratkog referiranja na rad Margaret Kettle u kojem se opisuje njezino shvaćanje pristupa 'Drugome' kroz tri različita diskursa, rad Allana Lukea zapravo se ni na koji način ne bavi teorijom već prije svega odlično i informativno opisuje djelatno gledište zapadnih sveučilišta, azijskih sveučilišta, interese kojima se rukovode te njihov međuodnos, ali u smislu politike ustanova. Pitanje o 'interesu' kojem sveučilišta služe postavljeno je zapravo samo imanentno deskripciji stanja te se vidi da ovo pitanje autor pišući ima na umu, ali mu se u tekstu direktno ne obraća. Možda bi se i moglo reći da upravo tim „imajući ovo pitanje na umu“ i „bez direktnog obraćanja samoj stvari“ rukovodi svoju analizu stanja i moguće alternative – dok bi bavljenje čistim pojmovima bilo već u domeni svojevrzne „metateorije“ koja je strana upravo interesu kritičke teorije kao usmjerenosti na

mogućnost unutar aktualnosti, moguće alternative imanentne onom aktualnom i aktivnosti u najdirektnijem djelatnom smislu. Međutim, čak i pri dotičnoj pretpostavci čini nam se da autor ne sagledava alternative imanentne onom aktualnom, koje bi imale za svrhu promjenu prema stanju „veće jednakosti“, već ostaje na prepričavanju onoga što jest, što je u svakom slučaju s obzirom na svoju iscrpnost, iskustvo i odgovornost vrlo informativno, ali i teorijski tanko.

Rad Elaine Unterhalter pod naslovom *Considering Equality, Equity and Higher Education Pedagogies in the Context of Globalization (Razmatranje jednakosti, udjela u pravednosti i pedagogija visokog obrazovanja u kontekstu globalizacije)* je specifičan u odnosu na onaj Allana Lukea u tome što nastoji mogućnosti jednakosti i jednakog učestvovanja konceptualizirati kroz tri različita vida „pedagogije“. Prvo što upada u oči jest da i u naslovu i u tekstu autorica konzistentno rabi riječ „pedagogije“ u pluralu. Ono što je razvidno kroz tekst jest da se pod „pedagogijama“ doista misle i različiti koncepti procesa poučavanja-učenje, ali i da se izraz „pedagogija“ snažno veže uz smisao obrazovne politike. Međutim, sklop ovih pogleda nikako još ne čini pedagogiju i štoviše, prema našem mišljenju, ako se pedagogija reducira na ovaj sklop, oduzima joj se istinski teorijski i produktivno-kritički (za razliku od samo analitičko-kritičkog) kapacitet. Rad pod vidom tri različita opća tipa „pedagogija“ konceptualizira odnos spram nejednakosti u domeni poučavanja-učenje. Ovi pristupi postavljeni su odvojeno, međutim autorica jasno daje do znanja da se radi o svojevršnim idealtipovima koji se ne bi smjeli gledati kao jasno i dovršeno diferencirani, već kao različiti pristupi koji zapravo uvijek na neki način su-postoje. Ovi pristupi su, prema nazivima autorice, „pedagogije posljedice“, „pedagogije konstrukcije“ i „pedagogije veze“. Razmatranja su smještena u kontekst poimanja obrazovanja kao procesa koji ne bi trebao biti primarno rukovođen logikom društva znanja ili tržišta, već prije svega logikom onoga što želimo da studenti „budu ili postanu“ te širim pojmom pravednosti i jednakosti, a dobar dio razmatranja autorica navodi kao nastavak na i razvitak mišljenja Melanie Walker. U horizontu pojma jednakosti i jednakosti učešća, pedagogije posljedice sagledane su kao one koje su koncentrirane na jednakost u pristupu i izostanak predrasuda, ali bez obraćanja pa-

žnje na sam tijek obrazovanja i realne nejednakosti sa strane subjekata na „ulazu“. Pedagogije konstrukcije sagledane su kao one kojima je primaran su-djelatan, demokratski te sagledan u svojoj konkretnosti proces su-obrazovanja, dok su pedagogije veze shvaćene na način izgradnje prakse koja dozvoljava evaluaciju situacija s obzirom na nejednakost i umješno djelovanje s time na umu.

U radu naslovljenom *Global Learning in a Neoliberal Age: Implications for Development (Globalno učenje u neoliberalno doba: implikacije za razvoj)* (Rajani Naidoo) kao jedan od glavnih momenata nejednakosti, ali ovdje i kao mnogo širi problem, prepoznaje se ideologija neoliberalizma kao već neko vrijeme u svijetu izrazito dominirajući –izam i ideološki moment. Riječ 'development' iz naslova ne treba zbunjivati, budući da autorica razvoj shvaća na mnogo širi i drugačiji način od puko ekonomskog ili pak puko stručnog razvoja. Rad isprva ocrtava nove prilike tzv. „ekonomije utemeljene na znanju“ u čijem kontekstu se re-formiraju i re-konceptualiziraju današnja sveučilišta. Razmatra se dominantno vezivanje usmjerenosti visokog obrazovanja na kontekst i principe maksimalno deregulirane i maksimalno slobodno-tržišne situacije koja u skladu sa svojom imanentnom logikom proizvodi konkurenciju. U kontekstu „ekonomije temeljene na znanju“ i sve većeg gubitka javnog i državnog financiranja visokoobrazovnih ustanova vidi se kako se ove ustanove danas nalaze pred nemogućom dvojnom između s jedne strane pada svoje moći i relevantnosti te gubitka autonomije s druge strane. U toj dvojbi, prevagu u re-strukturiranju, ali i prethodno tome – misaonom rekonceptualiziranju sveučilišta odnosi gubitak autonomije i posljedično – neoliberalna ideologija koja je ovu nemoguću dvojbu i postavila pred sveučilišta. Pritom autorica, uz formiranje elita koje odlučuju na zapadnim pro-tržišnim fakultetima, identificira i druge historijske subjekte sa konkretnim motivima i interesima poput Svjetske banke i Međunarodnog monetarnog fonda kao neke od ključnih koji su kroz „programe strukturalnih prilagodba“, uvjete kredita i sl. doveli do ustoličenja neoliberalne ideologije u visoobrazovnu teoriju i praksu. U neoliberalnoj situaciji i sama država ima pozitivnu ulogu za razliku od klasičnog liberalizma gdje je bitno samo što minimalnije miješanje države u 'svijet' pojedinca, te tako u neoliberalizmu

i država sama stvara i podržava uvjete za tržišni pristup svim svojim domenama i brine se za razvoj institucija i pojedinaca koji odgovaraju tržišnim snagama. Neoliberalizam se kroz ovo otkriva kao istinski –izam, koji doista pretendira na „usuglašavanje“ cjelovite duhovne, kulturne, društvene i državne zbilje sa svojim principima.

U ovakvoj situaciji obrazovanje više nikako nije viđeno niti kao javno dobro, niti kao dobro po sebi ili nešto što ima intrinzičnu vrijednost, već isključivo kao roba za prodaju na slobodnom tržištu, u natezanju sa svima drugima, za tržišnu cijenu.

Rad izrazito dobro, detaljno i pregledno ocrtava neoliberalnu situaciju, spektar koji pokriva te njezin utjecaj na visoko obrazovanje. Cijelo vrijeme iz teksta je vidljiva i implicitna kritika stanja i ideologije koja se opisuje. Međutim *eksplicitnu* kritiku i polemiku sa neoliberalnom ideologijom teško ćemo pronaći. S jedne strane, autorica se u par navrata poziva na zanemarivanje javnog dobra, kulturnih vrednota, (samo)razvoja koji nije direktno veziv na tržište i specifičnih nacionalnih interesa. Autorica, osim toga, naziva „ekonomiju utemeljenu na znanju“ imenom „glavnog narativa“, što s obzirom na logiku diskursa u pozadini te izjave jasno pokazuje njezinu poziciju oko ove vrste ekonomije kao kriterija za uspostavu „kvalitete“ i poželjnosti. Također, u smislu teorijske osnove, poziva se na francuskog autora Bourdieu-a i njegov koncept kapitala koji podrazumijeva različite vrste kapitala koje nisu svodive jedna na drugu. U tom kontekstu, govori se i o nečemu poput „akademskog kapitala“ koji je samosvršan i neovisan o „ekonomskom kapitalu“. Pitanje je zašto se autorica u teorijskom fundamentu svojega rada poziva na autora koji čak i svoj, ironično ali danas tek alternativni pogled na znanje, formuliра putem pojma kapitala, iako značenje koje pripisuje „akademskom kapitalu“, čini se, ipak nema puno veze sa pojmom kapitala samog. Pored ovoga, u polemiku i kritiku neoliberalnog pogleda na znanje i obrazovanje se ne ulazi. Ta činjenica vjerojatno je još jednom refleksija nihilističkog ili barem agnostičkog držanja u svemu što ima istinski teorijski karakter. To na neki način pokazuje i sam završetak rada gdje autorica citira Bourdieuovo razmišljanje o neoliberalizmu kao 'doxi' sa karakteristikama –izma, što znači da iako bijući obično mnijenje, želi nastupiti kao apsolutna istina.

U pozadini manjka alternativne *produktivne* (ne tek razlažuće i ono-već-postojeće-sagledavajuće) teorije znanja i obrazovanja u radu, vjerojatno je mnijenje autorice da je svako istinski teorijsko sagledavanje obična 'doxa'. Pitamo se tada – prema kojem principu se u ovakvom temeljnom stavu može usmjeravati neko od neoliberalizma humanije strukturiranje sveučilišta? Također, čak i na pojedinačno-konkretnoj razini – koji je kriterij specifične praktičke promjene unutar danih mogućnosti prema „boljemu“, tj. po čemu je „bolje“ - bolje?

U drugom dijelu knjige nalaze se radovi koji se sabiru oko pokušaja ocrtavanja temeljnih načina na koje globalne nejednakosti *djeluju*. Radovi se općenito kreću kroz vrlo dinamično polje međudnosa raznih društvenih, državnih, kulturalnih, političkih i ekonomskih silnica te njihovih odnosa sa specifičnim fenomenima u kojima se očituje nejednakost.

Rad Saleema Badata – *Global Rankings of Universities: A Perverse and Present Burden (Globalno rangiranje sveučilišta: izopačen i aktualan teret)* bavi se fenomenom rangiranja i ljestvica „izvrsnosti“ sveučilišta, analizirajući pritom diskurs koji se nameće sveučilištima već samim faktom ljestvica, a potom i utjecaj ovog fenomena na nejednakosti među sveučilištima. Ova nejednakost se potom prenosi i na same studente, putem stavova i djelatnosti koje sveučilišta prakticiraju u navedenom stanju. Badat određuje ljestvice kao protivne akademskom duhu i kao jedan od tipičnih izdanaka neoliberalne ideologije, gdje se samim putem rangiranja sveučilištima nameće logika natjecanja, ali u izvanakademskom smislu konkurencije.

Badat se vrlo pronicljivo u analizi same forme ljestvice poziva na Michela Foucaulta i njegovo viđenje diskursa kao prakse koja sistematski ujedno i *proizvodi* objekte o kojima govori. Upravo u tom smislu, već sam fakt ljestvica nameće logiku onoga tko je *prvi* i pri vrhu, te onoga tko se *nalazi na istoj ljestvici* te je samim tim faktom u stanju natjecanja sa drugima na ljestvici. Pritom je ljestvici implicitan (ali na prvi pogled nevidljiv) i *kriterij rangiranja*. Drugim riječima, samim faktom ljestvice uspostavljena je (globalna) kompeticija i kriterij „izvrsnosti“ te su proglašeni „izvrsnici“ i oni koji to „nisu“. U dotičnom sklopu na institucije se prisiljava izvanjska, tržišna logika protivna akademskom duhu. Čitav mehani-

zam slijedi logiku postavljanja zapadnih kapitalističkih društava kao ideala razvoja i vrhunca moderne te nametanja drugima i drugačijima uloge „zaostalih“, „neprimjerenih“, „onih koji trebaju sustići ideal“. Ovdje je implicirana misao da se društva u razvoju trebaju modelirati prema „razvijenim“ te se samim tim mehanizmom „razvijeni“ legitimira kao razvijeni, bez pravog razloga i kritičke analize. Čitavo natjecanje dešava se u okrilju kovanice „sveučilište svjetske klase“. Treba prepoznati da je i ova kovanica zapravo *koncept* kojim se uspostavlja svjetsko tržište, natjecanje, oni „uspješni“ prema imanentnom (i proizvoljnom) kriteriju te oni „neuspješni“. Logika ljestvice slijedi iza ovog koncepta, ukoliko se on prihvati, kao potpuno opravdana. Kategorije putem kojih se na ljestvicama rangiraju sveučilišta Badat pokazuje kao proizvoljne i metodološki neutemeljene s jedne strane, a kao agente podupiranja i promoviranja ideološke predrasude (ili se možda radi upravo o intenciji, a ne o predrasudi?) s druge strane. Uz to, eksplicira se i jasna preferencija prirodnih znanosti nasuprot humanističkih i društvenih znanosti zbog razloga veće ekonomske iskoristivosti rezultata prirodnih znanosti. Ljestvice pritom dodatno propuštaju mjeriti kvalitetu onoga što spada specifično u sferu didaktike te „angažmana u zajednici“ dok uz to zanemaruju čitav niz problema poput pravednog učestvovanja, (ne)jednakosti u pristupačnosti visokog obrazovanja različitim studentima, internacionalizacije studenata, osoblja i kurikulumu, akademske slobode, autonomije institucija itd. Nije teško uočiti niti neosjetljivost logike „sveučilišta svjetske klase“ i ljestvica na kulturalnu specifičnost, interese pojedinačne nacionalne države, pravo kultura i naroda na samoodređivanje ili bilo kakvu vrstu diverzifikacije koja ne poštuje neoliberalnu i kapitalističku logiku.

Vincent Carpentier s druge pak strane identificira promjene u financiranju visokog obrazovanja koje dovode do i podržavaju nejednakost. U tekstu pod nazivom *Public-Private Substitution in Higher Education Funding and Kondratiev Cycles: The Impacts on Home and International Students (Zamjenjivanje javno-privatno u financiranju visokog obrazovanja i Kondratievovi ciklusi: utjecaji na domaće i međunarodne studente)* analizira kretanja javnog i privatnog financiranja visokog obrazovanja u Ujedinjenom Kraljevstvu, Francuskoj i SAD-u te uključuje utjecaj do-

tičnih ulaganja na broj, karakteristike i zastupljenost domaćih i inozemnih studenata na sveučilištima ovih država. Ovdje je specifična tema nejednakost i njezina (re)produkcija, viđena kroz optiku financiranja visokoobrazovnih ustanova. Pritom se ispituju i neki ne toliko altruistički motivi internacionalizacije visokog obrazovanja. U pogledu strukture financiranja sveučilišta, centralna je dihotomija javno-privatno te pitanje postoje li u navedenim visokoobrazovnim sistemima ova dva načina financiranja jedan pokraj drugoga ili jedan zamjenjuje drugi. Ustanovljava se stagniranje javnog financiranja i tendencija povećanja privatnog financiranja (bilo kroz školarine, bilo kroz donacije, ugovore za istraživanja, komercijalne usluge i sl.). Pritom Carpentier kao najopasniju vidi tendenciju da se privatno financiranje ne samo povećava, već da *zamjenjuje* javno financiranje umjesto da eventualno bude samo izvor „dodatnog prihoda“. U kontekstu zadnje financijske krize, 2008. godine, države ne prepoznaju opisani pozitivni utjecaj povećanja javnog financiranja visokog obrazovanja u prethodnim krizama. Novonastala situacija sve većeg zamjenjivanja javnog financiranja visokog obrazovanja privatnim financiranjem izlaže institucije tržišnoj logici i zavisnosti, studente gura u poziciju veće međusobne nejednakosti, a sveučilišta zapravo dovodi u vrlo nestabilnu poziciju poradi same naravi privatnog financiranja. Posebna pažnja pridaje se i analizi školarina međunarodnih studenata, čije enormno povećanje, pogotovo od 80ih godina nadalje, Carpentier vidi kao prethodnika šire zamjene javnog financiranja privatnim. Širom analizom naravi javnog i posebno privatnog financiranja Carpentier zaključuje da je za održivost i stabilnost sveučilišta, kvalitetu programa, te jednakost među studentima izuzetno potrebno povećanje i konstantnost javnog financiranja.

Poglavlje je zaključeno putem dva rada koji daju pomalo specifičnije, ali svakako znakovite perspektive. Rad Diane Leonard i Maryam Rab, *The Inter-Relationship of Employment, Marriage and Higher Education among Pakistani Students in the UK (Među-odnos zaposlenja, braka i visokog obrazovanja kod pakistanskih studenata u Ujedinjenom Kraljevstvu)*, te Juan Carlos Barron-Pastora, *Globalization Perspectives and Cultural Exclusion in Mexican Higher Education (Perspektive globalizacije i kulturalna ekskluzija u visokom obrazovanju u Meksiku)* proučavaju

nejednakosti na konkretnim slučajevima. U prvom radu, nejednakost se proučava u rodnom i kulturalnom smislu te u kontekstu problema međunarodnih studenata. U drugom radu naglasak je na specifičnosti „domorodačke“ kulture koju neprimjerenost sustava visokog obrazovanja ne prepoznaje, ne prihvaća kao nju samu i ne može joj odgovoriti primjerenim kurikulumom. Rad Diane Leonard i Maryam Rab provodi analizu rodne i kulturalne nejednakosti i neprepoznatosti Pakistanskih studenata u Ujedinjenom Kraljevstvu putem sedam studija slučaja. Ove nejednakosti, pojačane studiranjem u stranoj državi gledane su i same po sebi, ali prvenstveno u povratnom odnosu na matičnu kulturu te u odnosu spram fenomena obitelji, braka, prirode podjele rada i mogućnosti zaposlenja. Juan Carlos Barron-Pastor usredotočen je pak na etničke i klasne razlike jednako kao i na veliku kulturalnu razliku „domorodačke“ populacije u Meksiku u odnosu spram danas dominantne kulture Meksika. U svojem radu analizira nekoliko inicijativa za smanjenje nejednakosti u visokom obrazovanju u Meksiku poput programa Afirmativne Akcije, Interkulturalnih Sveučilišta te nevladinog „Land Universtiy“ (UNITIERRA).

Završni dio knjige bavi se mogućim koracima prema stanju veće jednakosti. Poglavlja *Pedagogy for Rich Human-Being-ness in Global Times* i *Tackling Inequality Through Quality (Pedagogija za bogato ljudsko bivanje u globalnim vremenima)* kao bitne momente kretanja prema stanju veće jednakosti u visokom obrazovanju identificiraju, svako na svoj način, svojevrсну promjenu paradigme na kojoj počiva dominantan pojam visokog obrazovanja danas. Identificiraju današnji naglasak na tržišnom pristupu obrazovanju koje je pak usmjereno na direktno iskoristive i utržive kompetencije i vještine te daju alternativno viđenje. Melanie Walker u prvom od ova dva rada, kroz svoje temeljno pitanje o funkciji spleta istraživanja i podučavanja na sveučilištima u kontekstu razvoja kritičkog mišljenja i javnog dobra čak i eksplicitno govori o potrebi obraćanja širem spletu normi i svrha sveučilišta, podučavanja i učenja. Naime, tzv. istraživački pristup u studiranju, koji promoviraju autori poput A. Brew kao rješenje, nije dostatan jer on sam po sebi ne može ispuniti normativnu svrhu. Walker pokazuje kako principi djelovanja implicitni istraživačkom pristupu – de-

mokratskičnost, fleksibilnost, timski rad, individualizam, rješavanje sukoba i negativnih emocija pošto dotične stvari ometaju biznis itd. - mogu na normativnoj razini biti vrlo lako pervertirani u ono potrebno tržištu znanja te ono što ni na koji način nije u suprotnosti sa neoliberalnom ideologijom kao normativnim „vrhom“. Upravo zbog toga, potrebno je misliti dalje i prema svrhama na općenitijoj razini, budući da „istraživački pristup“ sam po sebi ni na koji način ne dotiče ili opovrgava dominantnu neoliberalnu normu. Walker si čak postavlja i vrlo nepopularno pitanje – bi li nam veća jasnoća u našem poimanju pravde pomogla pri sagledavanju pedagogije? Sva ova pitanja vode autoricu njezinoj temeljnoj intenciji – pokušaju ocrtavanja bitnih momenata za 'biti čovjekom' i pokazivanju dotičnih kao pedagoški centralnih. Ono što je zanimljivo jest da se ovaj problem danas pokazuje čak i *aktualnim*, a ne samo 'misaono stvarnim' kakav je uvijek bio. Naime, kriza kapitalizma, nepodnošljiv apsolut neoliberalizma, globalno upropaštavanje visokog obrazovanja, globalna nesloboda, gubitak autonomije ustanova, upiti o kvaliteti i pad kvalitete otvorili su ponovno prostor za ovo centralno pitanje koje se toliko dugo nije postavljalo, a na koje pitanje su neki iznimno vrijedni povijesni odgovori zaboravljeni te kroz viđenje povijesti kao mrtve povijesti i eventualno tek „inspiracije“ ili prikaza kako je nešto nekada bilo trajno nedostupni široj mogućnosti revitaliziranja. Drugi rad pak pokušava u sličnom kontekstu sagledati pojam kvalitete obrazovanja i doći do pojma kvalitete izvan mjerila čistog „outputa“, „iskoristivosti“, ocjena, uskih kompetencija za posao. Kroz intervju sa osam predavača sociologije na šest sveučilišta u Ujedinjenom Kraljevstvu došlo se do rezultata potrebe za vremenom, mirom i autonomijom u istraživanju i podučavanju kao nužnih uvjeta za kvalitetu. Jednako tako, pokazalo se i visoko vrednovanje čistog akademskog znanja od strane predavača, kao i od strane studenata.

Knjiga završava radovima *Development Education, Sustainable Development, Global Citizenship and Higher Education: Towards a Transformatory Approach to Learning* (Obrazovanje za razvoj, održivi razvoj, globalno građanstvo i visoko obrazovanje: prema transformatornom pristupu učenju) te *Globalization and the Ethic of the Professoriat* (Globalizacija i

etika profesorijata). Prvi od njih je zapravo pregled inicijativa u visokom obrazovanju koje se prije svega sagledavaju u kontekstu transformativnog obrazovanja, dok je centralna tema drugoga reprodukcija moći kroz sisteme visokog obrazovanja te uloga znanstvenika i profesora u visokom obrazovanju u odnosu na dotičnu reprodukciju.

Pitanje koje se nameće samo od sebe čitatelju koji se smatra pedagogom jest: po čemu i u kojem pogledu ovi tekstovi imaju karakter pedagoških tekstova? Već iz postavljanja samoga koncepta knjige, a i iz letimičnog čitanja pojedinih tekstova, jasno je da se niti jedan od autora u knjizi ne smatra pedagogom u strogom smislu. Naprotiv, svi tekstovi imaju teorijsko predrasudijevanje na tragu interdisciplinarnog pristupa problematici koja se shvaća na razini fenomena, a tiče se visokog obrazovanja. Na mnogo mjesta u knjizi čak se i spominje riječ „pedagogija“, međutim uvijek ili u smislu „obrazovne politike“ ili u smislu nekog nesistematski shvaćenog i ustvari tek maglovito naznačenog obrazovnog koncepta ili pak u smislu cjeline onoga što bi se moglo obuhvatiti zajedničkim pogledom na metodike nastave i u manjoj mjeri na – opet maglovito shvaćenu – didaktiku. U svakom slučaju, knjiga i dolazi iz jedne tradicije kojoj su pedagogija kao znanost i pedagojska razmatranja u strožem smislu strana, te doprinosi čitatelju-pedagogu na jednoj drugoj razini. Dotična razina doprinosa sastoji se u pregledu i analizi stanja u širokom spektru pedagoški relevantnih fenomena, koji pregled može biti izrazito koristan sa iščitavanjem „pedagogije“ implicitne konstituiranju današnjih visokoobrazovnih ustanova i inicijativama u svezi visokog obrazovanja. Temeljni stav autora u knjizi spram zatečenog stanja mogao bi se, unatoč manjku strogo uzeto pedagojske refleksije, okarakterizirati analitičko-kritičkim te humanistički usmjerenim i na praktičkoj razini pedagoški produktivnim. No, čak da tome i nije tako, poradi izuzetne informativnosti tekstova i relevantnosti tema kada je obrazovna politika u pitanju, knjigu se svakako može preporučiti svakom pedagogu i studentu koji ima razrađen teorijsko-pojmovni aparat, unutar kojega će sa tekstovima iz knjige biti u stanju voditi smislen i produktivan dijalog.

Zvonimir Komar